

DEMOGRAFSKA PODOBA ISTRSKEGA MESTA PIRAN OKROG LETA 1890.

Dr Darja Mihelič
Zgodovinarica

Abstract: Mikroraziskava je zasnovana na rokopisnih poročnih formularjih kapiteljskega arhiva mesta Piran v severozahodni Istri za leta 1889 do 1892. V njih je ob imenu in priimku ter rojstnem datumu mladoporočencev naveden njun naslov, poklic ženina, ime in poklic njunih očetov ter ime in deklinirani priimek njunih mater. Obe moški priči sta običajno označeni z imenom, priimkom in poklicem, včasih tudi z imenom in poklicem očeta. V omenjenih štirih letih je v zakon stopilo po 320 moških in žensk, skupaj 640 ali 5,2% od celotnega števila tedanjega piranskega prebivalstva, kar omogoča zanesljivo analizo frekvenc porok po datumih, starostne strukture mladoporočencev, priimkov, imen, poklicev itd.

Key words: Istra, Piran, population, demography, end of 19. Century.

UVOD

Jubilantka Desanka Kovačević Kojić se je v svoji bogati znanstveni karieri neredko posvečala zgodovini mestnih naselij in njihovega prebivalstva. Za njen zbornik želim prispevati izsledke raziskave, ki je sicer nastala že pred dvema desetletjema,¹ vendar je ostala relativno nepoznana.

Raziskava je omejena tako prostorsko, kot časovno in glede obravnavanih rokopisov. Prostor, ki ga obravnava, je mesto Piran na severozahodu istrskega polotoka s pripadajočim komunalnim zaledjem. Časovni okvir študije zajema štiriletno razdobje od 7. januarja 1889 do 8. decembra 1892. Tematsko je analiza omejena s podatki, ki jih nudi 322 poročnih formularjev iz kapiteljskega arhiva² v Piranu.

¹ Pri pripravi gradiva sta sodelovala mag. Jasna Poznič (r. Pocajt), ki je rokopise prepisala, in dr. France Mihelič, ki je gradivo programsko obdelal. France MIHELIČ, Darja MIHELIČ, Jasna POCAJT, Piransko prebivalstvo pred sto leti, *Annales* 5, Koper 1994, 191–202; Darja MIHELIČ, France MIHELIČ, Jasna POCAJT, *Piran. Mesto in ljudje pred sto leti = Pirano. La città e i suoi abitanti cent'anni fa* (Knjižnica Annales 12), Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 1996.

² Danes župnijski arhiv sv. Jurija.

Za razliko od današnjega časa je bila poroka na Piranskem pred sto leti pretežno katoliško-cerkvena zadeva, praviloma neločljiva in sklenjena do smrti enega od zakoncev.³ Parov, ki so se poročili civilno ali po lastnih šegah v okviru svojih verskih skupnosti (npr. Židje) tedaj na Piranskem skoraj ni bilo. Po štetju 31. decembra 1890 je imela piranska občina 12 326 prebivalcev, od tega 6311 moških in 6015 žensk.⁴ V štirih letih, od 1889 do 1892, je bilo opravljenih 322 poročnih obredov med 644 partnerji. Nekateri med njimi so v pregledanem obdobju ovdoveli in se ponovno poročili, tako da gre v teh primerih za dvakratni nastop iste osebe: po dva taka primera zasledimo med nevestami in med ženini. V omenjenih štirih letih je v zakon stopilo po 320 moških in žensk ali 5,2% celotnega števila tedanjega piranskega prebivalstva. Presežek moškega prebivalstva nad ženskim, ki je razviden iz rezultatov uradnega štetja, tudi predpostavlja sklep, da je več moških ostalo neporočenih.

O VIRU

Kakšen vir je poročni formular tistega časa? – Na listu (nekako) formata A-4 so v latinščini označeni podatki, ki jih je bilo potrebno izpolniti ob poroki. Prav na vrhu je zapisano: *Pyrrani in Ecclesia*, v sledeči prostor v vrstici je vpisano ime cerkve, v kateri je bil opravljen poročni obred, in spodaj: *subdescriptorum sponsorum matrimonium celebratum fuit*.⁵ Pod tem naslovom si od leve proti desni sledijo rubrike s podatki: najprej datum (*Annus, Mensis et Dies Copulationis*),⁶ nato *NOMEN, COGNOMEN ET CONDITIO SPONSORUM*⁷ (najprej ženina,⁸ nato neveste),⁹ sledi rubrika z vpisom rojstnih datumov in hišnih števil bivališč kandidatov za zakon (*Aetas sponsorum, eorum Numerus domus*),¹⁰ še bolj proti desni so zapisana imena prič (*TESTIUM*) dogodka, skrajna desna rubrika omenja cerkveno osebo, ki je

³ Več o tem: Marija MOGOROVIĆ CRLJENKO, *Druga strana braka. Nasilje i legitimost u (izvan)bračnim vezama na području Porečke biskupije u prvoj polovici 17. Stoleća*, Zagreb, Srednja Europa, 2012.

⁴ *Special-Orts-Repertorium des österreichisch-illyrischen Küstenlandes, Neubearbeitung auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1890*. Herausgegeben von der K. K. statistischen Central-Commission, Wien, Alfred Hölder, 1894, 95–98. Popis v Piranu in okolici ob katolikih omenja le štiri drugoverce.

⁵ V Piranu v cerkvi ... se je praznoval zakonski obred spodaj opisanih zakoncev.

⁶ Leto, mesec, dan poroke.

⁷ Ime, priimek in stan mladoporočencev.

⁸ Ženin je označen tudi s poklicem.

⁹ Tu je vpisano tudi ime, stanje (še živ – pokojni) in poklic njenih očetov ter ime, dekliški priimek in stanje, izjemoma poklic (dekla) njenih mater ter eventualno vdovstvo kandidatov za zakon z imenom in priimkom prejšnjega zakonskega partnerja.

¹⁰ Omenjeno je tudi eventualno tuje poreklo.

opravila obred (*Subscriptio Sacerdotis copulantis*). Pripombe in pomisleki glede zakona v primeru mladoletnosti ali sorodstva kandidatov za zakon so zapisani pod temi podatki. Obe (moški) priči sta običajno označeni z imenom, priimkom in poklicem, večkrat tudi z imenom, poklicem in stanjem (še živ – pokojni) očeta. Priči sta se včasih podpisali lastnoročno, včasih pa je njune podatke vnesel v ustrezno rubriko cerkveni uradnik. Poročne obrede je v obravnavanih štirih letih opravljalo 11 duhovnikov v 13 cerkvah, en poročni obred pa se je zaradi bolezni neveste opravil pri njej doma.

PRITEGNJENO PREBIVALSTVO

Število omenjenih oseb z različnim imenom in priimkom, ki jih srečamo v zapisih, znaša 1738, 988 moških in 750 ženskih. Dejansko število oseb, ki so nosile ta imena, je večje, a težko ugotovljivo. Pogosti so primeri različnih oseb z enakim imenom in priimkom. Razlog za to je v razširjenosti nekaterih družin (priimkov) in osebnih imen. V tem pogledu je zlasti ilustrativen primer imena Marija Fonda, ki se med različnimi (!) nevestami v kratkem pregledanem razdobju pojavlja kar šestkrat. – Ob upoštevanju manjših korekcij smo prišli do zaključka, da se za imeni v zapisih skriva najmanj 1867 različnih oseb, od tega vsaj 1569 živih. Delež teh je enak ali večji od 13% tedanjega piranskega prebivalstva. Ženske se v zapisih pojavljajo v štirih možnih vlogah: ženinove matere, eventualno njegove bivše žene, neveste ter njene matere. Moške osebe nastopajo na devet načinov: kot ženin in njegov oče, kot nevestin oče, kot nevestin bivši mož, v vlogi obeh moških prič oziroma njunih očetov ter kot cerkvena oseba, ki opravlja obred.

FREKVENCA POROK PO LETIH, TEDENSKIH DNEH, CERKVAH, IZVAJALCIH IN PRIČAH OBREDA

L. 1889 se je poročilo 76 parov, 1890 78 parov, 1891 je bilo sklenjenih 81 zakonskih zvez, v prestopnem letu 1892 pa 87. Ritem sklepanja zakonskih zvez je skozi leto nihal. Ljudje so se zlasti radi poročali v predpustnem času. Razpored po dnevih v tednu kaže, da je bilo več porok sklenjenih ob sredah in sobotah, medtem ko se na postni petek ni poročil noben par. V sredo 28. januarja 1891 (14 dni pred pustnim torkom 10. februarja) je sklenilo zakonsko zvezo kar devet parov.

Iz rubrike o cerkvah, kjer je potekal poročni obred, lahko ugotovimo imena 13 cerkva, kjer so se Pirančani poročali: cerkev sv. Jurija (158 obredov ali 50%), sledijo cerkve sv. Marije Tolažnice ali sv. Mihaela, sv. Roka, sv. Janeza Krstnika, sv. Klementa ali sv. Marije Zdravja, Blažene Device

Marije v Strunjanu ter sv. Jerneja v Sečovljah, sv. Štefana, sv. Marije Snežne, sv. Petra, sv. Martina v Sečovljah in sv. Lucije ter sv. Sabba v Kaštelu.

Poročne obrede v pregledanih štirih letih je opravilo 11 duhovnikov: največkrat piranski župnik Felix Sikich (203 poroke ali 63%), po številu opravljenih obredov so mu sledili kanoniki Josephus Fonda, Dominicus Vidali, Sebastianus Marchio, Laurentius Viezzoli, Antonius Predonzan(i), Paschalis Marchio, profesor višje gimnazije v Kopru in rektor poreškega konvikta Nicolaus Spadaro, emeritus academicus, doktor teologije, profesor Georgius Trani, piranski minorit Josephus Rosso in (cerkveni) poverjenik (delegatus) Petrus Zobaz.

Med pričami porok se največkrat pojavljata »profesionalni« priči: Giorgio Viezzoli 113-krat, zvonar Domenico Maraspin pa 43-krat. Skupaj predstavljata četrtno od skupno 640 nastopov vseh prič, ki so pospremile ženina in nevesto na pot zakonskega stanú.

IZVOR, PREDHODNO ZNANSTVO MLADOPOROČENCEV

Vsi kandidati za zakon niso bili že po rojstvu Pirančani. Kar 153 od 640-ih (24%) je bilo rojenih drugod. To kaže na odprtost Pirana, pa tudi na tedanjo mobilnost ljudi. Kraji, od koder so izvirali mladoporočenci, so bili različni, največkrat pa je šlo za Primorsko s poudarkom na Istri. Med mladoporočenci je bilo devet nezakonskih. Večina je bila rojenih v Trstu, dva sta bila po rodu iz Štajerske, eden pa iz Splita. Tudi kraj trenutnega bivanja ali zaposlitve kandidatov za zakon, ni bil nujno Piran. Kot kraj bivanja (zaposlitve) ženina se največkrat omenjata Pulj in Trst. V Pulju, ki je bil tedaj že vojaška baza, so našli delo poklicni piranski ladjedelci in mornarji.

Ali so se Pirančani pred poroko dobro poznali? V dveh primerih sta se poročala ženin in nevesta v tretjem oziroma četrtem kolenu sorodstva in sta zato potrebovala posebno dovoljenje: tu je zgornje vprašanje odveč.

Kako pa je vplivala na izbiro zakoncev bližina bivališč? Glede tega nudijo odgovor hišne številke bivališč ženina in neveste. Hišne številke si sledijo sistematično, zaporedne številke pa označujejo sosednje hiše. Razlika vrednosti hišnih številk pomeni oddaljenost bivališč mladoporočencev. Raziskava je pokazala, da so se ljudje, ki so stanovali bližje, pogosteje poročali od tistih, katerih domovanja so bila bolj oddaljena.

DRUŽINE IN STAROST MLADOPOROČENCEV, BIORITEM NJIHOVIH STARŠEV

Štiri zaporedna leta, ki jih je zajela analiza, so razdobje, v katerem ima zakonski par (starši znanih kandidatov za zakon) navadno več otrok. Kar 80

parov ali 13% od vseh nastopajočih staršev se v zapisih v vlogi staršev omenja po večkrat: 72-krat se pojavljajo starši po dveh, 7-krat po treh in enkrat štirih kandidatov za poroko. Starostne razlike med omenjenimi brati in sestrami znašajo od 1 do 18 let, največkrat pa dve ali tri leta. Povprečna starostna razlika med znanimi brati in sestrami – mladoporočenci je slaba štiri leta in pol.

V družinah srečujemo tudi poroke dveh generacij, saj se je za poroko odločalo veliko število vdovcev in vdov, ki so imeli en zakon že za seboj. V kratkem pregledanem razdobju so se poročili tako otrok kot ovdoveli roditelj. Ovdoveli oče enega ali več mladoporočencev se je pojavil v vlogi ženina v osmih primerih. Dva od očetov-ženinov sta oddala v zakon dva oziroma tri otroke. V treh primerih se je poročila tudi ovdovela mati. Dve vdovi-nevesti sta bili materi dveh ženinov, ena pa je bila mati neveste. Nevesta-vdova se je poročila pod svojim dekliškim priimkom.

Koliko stari so se Pirančani odločali za poroko?¹¹ Pirančani so veljali za polnoletne z dopolnjenim 25. letom. Za mladoletne osebe (večkrat ženske) je vpisan zaznamek o dovoljenju za poroko. Takih zaznamkov je dosti (med 644 mladoporočenci gre v 234 primerih ali 36% za poroko pred doseženo polnoletnostjo). Po stanu zasledimo med *mladoporočenci* številne vdovce in vdove, ki so se poročali v drugo ali celo v tretje. Takih primerov je 89 ali 14%. Ponovno se je poročilo več vdovcev kot vdov, kar morda kaže na večjo umrljivost med zakonskimi družicami (zlasti v rodni dobi?).

V starostni strukturi kandidatov za zakon je velik razpon. Največ ženov se je poročilo med 23. in 30. letom starosti. Največ jih je bilo ob poroki starih 25 let. Najnižja starost mladoporočenca je bila 22, najvišja pa 71 let. Razpon med najmlajšim in najstarejšim ženinom znaša 50 let. Starostni razpon, v katerem so se poročale dekleta in žene, pa je 68 let. Tri neveste so se poročile že pri 16 letih, najstarejša pa je imela kar 83 let; izbrala si je dobrih 16 let mlajšega moža. Kolikokrat je šlo pri zelo mladih dekletih za zakon *iz nuje*, seveda ni omenjeno. V primeru, ko je 22-letna mladoletna nevesta že dobre štiri mesece po poroki umrla, pa je verjetno sklepati na smrt zaradi nosečnosti ali ob porodu. Njen vdovec se je čez dobri dve leti ponovno odločil za zakon – spet z mladoletnim dekletom. Največ nevest je bilo starih od 19 do 25 let, največ pa (mladoletnih) 21 let.

Starostna razlika med ženinom in nevesto je običajno znašala 0 do 10 let, največkrat pa štiri oz. pet let (v korist ženina). Nevesti sta bili v skrajnih primerih 17 let starejša oziroma 28 let mlajša od ženina.

¹¹ Statistika za daljše razdobje: Diego de CASTRO, *L'età media degli sposi al matrimonio nel corso di due secoli (1739–1938)*, v: *Studi in onore di Paolo Fortunati* (Università di Bologna, Istituto di statistica), Bologna, Clueb, 1980, 191–210.

Rojstni dnevi nevest in ženinov pa ne omogočajo le sklepanja o starosti, ampak dokumentirajo tudi bioritem¹² nekdanjih Pirančanov: mesec rojstva (in zlasti spočetja!) mladoporočencev. Največ jih je bilo rojenih januarja (spočetih v aprilu), kot mesec rojstva sledi marec (mladoporočenci spočeti junija), najmanj mladoporočencev pa se je rodilo junija (oziroma bilo spočetih septembra). April in junij sta bila torej (glede spočetja) najplodnejša meseca. Povprečje rojstev na mesec znaša 53. Vabljivo bi bilo potegniti primerjavo s številom porok v posameznem mesecu in ugotavljati, s kakšnim zamikom po poroki se rojevajo otroci. Za to obdelavo pa bi bilo potrebno pritegniti matične knjige rojstev, v njih iskati znane ženine in neveste ter rojstne datume njihovih prvorojencev, kar bi pomenilo novo raziskavo.

Podatkov o starosti staršev ob rojstvu otrok imamo zelo malo. Gre za primere, ko srečamo med *mladoporočenci*, za katere je v formularjih naveden rojstni datum, ovdovele starše ženinov in nevest, katerih starost nam je znana. Ne vemo pa, ali imamo pri otroku-mladoporočencu opraviti z ednim, najstarejšim ali najmlajšim otrokom. Znane tri neveste-vdove so rodile svoje otroke-mladoporočence dvakrat pri 32. in enkrat pri 26. letih. Znani ženini-vdovci (osem) pa so razen v dveh primerih vsi postali očetje med 30. in 40. letom. V enem primeru je dobil oče hčerko že pri 25. letih (ko jo je zaplodil, je bil torej še mladoleten), enkrat pa pri 44. Povprečna starost očetov ob rojstvu otrok je bila 36 let.

OBİČAJNA IMENA IN PRIIMKI, NJIHOV JEZIKOVNI ZNAČAJ, PRIMERJAVA Z AVSTRIJSKIM ŠTETJEM 1890

Posebej zanimiva so tedaj običajna moška in ženska imena in priimki, s katerimi nas seznanjajo pregledani formularji. Zapisi omenjajo okrog 120 različnih osnovnih oblik moških imen. 12 jih je bilo tako razširjenih, da je med vsemi omenjenimi imeni zavzemalo kar dve tretjini (66%). Najobičajnejše ime v Piranu je bilo Janez (Joannes, Giovanni); delež tega imena med moškimi imeni je znašal kar 13%. Sledila so imena Antonij (Antonius), Peter (Petrus), Frančišek (Franciscus), Jožef (Josephus, Giuseppe), Dominik (Dominicus), Jurij (Georgius, Giorgio), Miklavž (Nicolaus), Jernej (Bartholomaeus), Andrej (Andreas), Jakob (Jacobus, Giacomo) in Matevž (Matha-

¹² Podobna študija za dubrovniško območje je: Nenad VEKARIĆ, Irena BENYOVSKY, Tatjana BUKLIJAŠ, Maurizio LEVAK, Nikša Lučić, Marija MOGOROVIĆ, Jakša PRIMORAC, *Vrijeme ženidbe i ritam poroda. (Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća)* (Posebna izdanja, Prilozi povijesti stanovništva Dubrovnika i okolice Knjiga 9), Zagreb – Dubrovnik, Hrvatska akademija znanosti in umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2000.

eus). Pregledani zapisi omenjajo blizu 90 enostavnih in različnih ženskih imen. Najobičajnejših 12 je med vsemi uporabljanimi imeni zavzemalo kar 73%. Največ deklet je ob rojstvu dobilo glavno ali drugo ime Marija (Maria). Delež tega imena med ženskimi imeni znaša med petino in četrtno (23%); sledijo imena Katarina (Catharina), Antonija (Antonia), Ivana (Joanna, Giovanna), Ana (Anna), Lucija (Lucia), Frančiška (Francisca), Elizabeta (Elisabetha), Dominika (Dominica), Helena (Helena), Agnes (Agnes) in Margareta (Margaritha).

Formularji omenjajo med 510 in 520 nedvomno različnih priimkov.¹³ Četrtnina (24%) v zapisih omenjenih oseb je nosila le 13 priimkov (Fonda, Petronio, Fragiaco, Ruzzier, Pitacco, Tamaro, Benedetti, Predonzan(i), Giraldi, Bonifacio, Fornasaro, Parenzan, Viezzoli).

Med priimki se pojavljajo številni stari piranski priimki, ki so po izvoru romanski. Skupaj s tipičnimi italijanskimi močno prevladujejo nad slovanskimi in nemškimi. Na slovanski izvor je moč sklepati pri približno dveh petinah priimkov. Več priimkov je tudi nemških. To pa je podoba, ko vsak priimek upoštevamo po enkrat in zanemarimo njegovo frekvenco. Če pritegnemo v oceno tudi različno razširjenost priimkov, se tehtnica močno prevesi v korist romansko-italijanskih priimkov, pri čemer pa je možno, da tudi nekdo z romansko-italijanskim ali nemškim priimkom pripada slovenski ali hrvaški etnični skupini – obratno je manj verjetno.

Sliko, ki jo nudijo poročni formularji, moremo preveriti tudi po podatkih avstrijskega štetja prebivalstva iz konca 1890, ki je beležilo tudi običajni pogovorni jezik domačinov. Piransko območje je merilo 79,71 km². Na njem je ob štetju živelo 12 326 oseb. Podatek o pogovornem jeziku je navedlo 12 085 oseb. 10 418 se jih je prijavilo za govoreče italijansko (86%), 1546 za slovensko (13%), 118 za nemško (1%) in trije za »srbsko-hrvaško«. Glede pogovornega jezika je opaziti razliko med ožjo mestno naselbino in okolico. Podoba pogovornega jezika v mestu (podatki za 7157 prebivalcev) je bila naslednja: 7130 oseb (praktično 100%) je uporabljalo v vsakdanji praksi italijanščino, devet oseb slovenščino, 15 nemščino in tri *srbsko-hrvaški* jezik. Okolica je bila bolj slovenska, čeprav slovenski jezik tudi tam ni bil v rabi niti pri tretjini prebivalcev. Od okoličanov (podatki za 4928 oseb) je 3288 (67%) ljudi v pogovoru uporabljalo italijanščino, 1537 (31%)

¹³ Piranske priimke raziskuje Marino BONIFACIO, *I Cognomi di Pirano, Atti e memorie della Società istriana di Archeologia e storia patria* 88, Trieste 1988, 315–357; IDEM, *Antichi casati di Pirano d'Istria: I Pagliaro dalle origini ai giorni nostri*, Trieste 1990; IDEM, *Antichi casati di Pirano d'Istria: I Contorno, Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria* 92, Trieste 1992; IDEM, *Antichi casati di Pirano d'Istria: Indrigo*, Trieste 1995; IDEM, *Cognomi del comune di Pirano e dell'Istria (IV)* (Lasa pur dir), Pirano, Comunità degli Italiani »Giuseppe Tartini« Pirano, Edizioni Il Trillo, 2011.

slovenščino, 103 (2%) nemščino in nihče *srbsko-hrvaškega* jezika. Nedvomno drži, da je bila jezikovna podoba piranskega območja pred sto leti izrazito romansko-italijanska, korenite spremembe v njej pa so nastopile v preteklem stoletju, zlasti v njegovi drugi polovici.

PIRANSKA MESTNA STRUKTURA, STANOVANJSKA PRAVICA

Kot naslov bivališča 502 kandidatov za zakon srečujemo 355 različnih hišnih številke na Piranskem. Nekatere se omenjajo kot bivališče več bodočih zakoncev. V teh primerih gre včasih za sorodnike, ki živijo v isti hiši, ali pa so bile na teh naslovih večje hiše, kjer je živelo več družin. Najnižja hišna številka, ki jo formularji omenjajo, je 2, najvišja pa 1209.¹⁴

Hišne številke in družinska imena omogočajo zaključke o stanovanjski »pravici« nad hišami v mestu. Priimki, ki so v tem pogledu najopaznejši, so Fonda (pripadniki te družine se omenjajo v zvezi s 25 hišami), Petronio (živel so v 23 hišah), Fragiaco (16 hiš), Giral di (živel so na 14 naslovih), Bonifacio, Ruzzier in Tamaro (po 13 naslovov), Parenzan (11 hišnih številke), Pitacco in Ravalico (po 10 bivališč). Hiše teh družin si niso bile nujno blizu.

Omembe mikrotoponimov omogočajo tudi lokacijo nekaterih hiš z določenimi hišnimi številkami. Nižje hišne številke so bile locirane bliže mestnemu jedru. Sodeč po mikrotoponimih pa ni videti, da bi bilo oštevilčenje hiš opravljeno sistematično.

PIRAN V OGLEDALU V VIRU OMENJENIH POKLICEV

Poklicna struktura nekdanjih Pirančanov, ki jo omenjajo pregledani poročni formularji, odseva tako gospodarsko podobo nekdanjega Pirana, kot tudi njegovo skrb za vsestransko urejeno življenje ter kulturni in verski utrip.

Gospodarstvo Pirana je temeljilo na kmetijstvu, zlasti na poljedelstvu, s katerim se je ukvarjalo 45% v formularjih omenjenih oseb. Tozadevni poklici so: poljedelec, kmet, poljedelec-kolon, poljedelec-mornar, poljedelec-posestnik, posestnik, zasebnik-posestnik. Pirančani so bili večji morjeplovci,¹⁵ kar je razvidno iz velikega števila mornarjev, ki znašajo med omenjenimi poklici (mornar, mornar-krmar, mornar-kapitan) 15%. Poznavanje morja je bilo bistveno tudi za številne (5%) domačine, ki so se poklicno pre-

¹⁴ Prva nižja hišna številka od te je 987. Vrzal med njima vzbuja sum, da se je zapisovalec zmotil in v rubriko o hišni številki vpisal ženinov naslov v Trstu.

¹⁵ Nadja TERČON, Organizacija pristaniške in pomorsko-sanitetne službe v avstrijski monarhiji, *Annales* 3, Koper 1993, 243–256.

življali z ribolovom (ribiči). Nedvomno so številni Pirančani živeli od solarstva, ki pa ga med poklici ne zasledimo, morda se skriva za poljedelci in posestniki. Med ostalimi gospodarskimi poklici prednjačijo obrtniki. Nekateri se omenjajo preprosto kot obrtniki, mojstri, pri večini pa je poklic podrobneje opredeljen. Od prehrabnenih strok se v zapisih pojavi mlinar in več mesarjev. V Piranu je že po tradiciji delovalo veliko število čevljarjev (čevljar, čevljar-krpač), kar se kaže tudi v poročnih formularjih. Tekstilnih obrtnikov je znanih malo, v zapisih srečamo enega tkalca in dva krojača, morda smemo sem prišteti tudi t. i. *manufakturista*. Številni Pirančani so se ukvarjali z lesno obrtjo: tesarstvom, kolarstvom, sodarstvom, ladijskim smolarstvom (poklici: tesar, tesar-posestnik, kolar, sodar, kalafat). Med kovinarskimi obrtniki so po številu zlatarji prekašali kovače in ključavničarje (poklici: zlatar, pozlačevalec, kovač, kovač-posestnik, ključavničar). Za izgradnjo mestnih objektov so skrbeli številni piranski zidarji in kamnoseki ter več steklarjev (poklici: zidar, vodja zidave-posestnik, kamnosek, steklar), zapisi pa omenjajo tudi arhitekta in načrtovalca stavb. V mestu so delovali brivci, znana sta tudi lasuljar in kopališki mojster. To pa ni vse: poleg strojnikov, mehanika in urarja naletimo tudi na železničarja in vlakovodjo ter na zaposlenega v *industriji sardin*. Število trgovcev v tedanjem Piranu ni bilo zanemarljivo, eden med njimi se je celo ukvarjal s knjigotrštvom (poklici: trgovec, /trgovski/ agent, trgovec-posestnik, kramar, špecerist, prodajalec knjig). Od gostinskih poklicev poročni formularji omenjajo krčmarje, kavarnarja, slaščičarja, gostiščarja-hotelirja in prodajalca toplih napitkov. Pomožna dela so opravljali nosači, vozač (krmar?), delavci, sluge, dekcle.

Piranska uprava je skrbela za urejeno mestno življenje. Za mestno okolje in njegovo varnost so skrbeli mestni čuvaji, stražarji, vratar. Zvonjenje je sodilo v delovno področje zvonarja, za razsvetljava v mestu pa je skrbel prižigalec luči. Mesto je imelo mestno ječo z nadzornikom-varnostnikom, bolnišnico/ubožnico s posebnim upraviteljem, pa tudi mestno shrambo s posebnim oskrbnikom. Od osebja, ki je skrbelo za zdravstvo, se omenjajo doktor medicine, zdravnik, dva kirurga, farmacevt, študent medicine. Vrste piranskih uradnikov, kot jih kažejo poročni formularji, so bile številne. Med njimi je bilo dosti računovodij, finančnikov in davkarjev, pa tudi cenilec in merilec polj, več pisarjev, notarjev, raznovrstnih kurirjev (občinski, magistratski, sodni). V sodnih zadevah so sodelovali sodni adjunkti, znan je tudi poklic advokata. Za posmrtno ostanke Pirančanov je skrbel grobar. Nekaj oseb si je služilo kruh z vojaškimi poklici (plačanec, vojak, vojak-načelnik kohorte pešcev, vojak-podstotnik).

Mesto kaže zanimivo podobo tudi v kulturnem in znanstvenem pogledu. V njem je delovalo več šolskih mojstrov, profesorjev, doktor teologije,

doktor civilnega prava-posestnik, dva slikarja, kipar, dva glasbena mojstra. V zvezi z opravljanjem poročnih obredov spoznamo nekatere cerkvene osebe, ki so živele v Piranu: župnika, kanonike, cerkvenega ministranta, člana minoritskega reda.

Poklici so pogosto prehajali od očeta na sina. Pri 320 ženinih srečamo 188 (59%) primerov, ko je sin opravljal isti poklic kot njegov oče. Formulirji omenjajo poklice dveh generacij, ženinov in njihovih očetov. Primerjava poklicev starejše in mlajše generacije kaže, da se slednja preusmerja od tradicionalnih poklicev kmetov in ribičev, kjer je relativni delež očetov večji, v (verjetno) donosnejši mornariški in druge poklice.

SKLEP

Pomen cerkve in poroke je imel okrog 1890 v katoliški Evropi drugačno težo kot danes.¹⁶ Ločitve in nezakonski otroci so bili relativno redki. Seveda so bile tudi zunajzakonske skupnosti tistemu času manj poznane, kar pa ne pomeni, da jih ni bilo.¹⁷ Starostna struktura mladoporočencev niti ni tako različna od sodobne, res pa je, da je bila tedaj meja polnoletnosti za sedem let višja kot danes, kar pa narave ni oviralo. Tako je bilo veliko mladoporočencev ob poroki še mladoletnih. Morda preseneča veliko število vdov in vdovcev, ki so se odločili za ponovno poroko. Pri izbiri datuma za poroko dandanes predpustni čas nima posebne teže, med dnevi v tednu pa se sodobni ženini in neveste najraje odločajo za soboto (in ne za sredo, kot v nekdanjem Piranu). Preseneča široka razširjenost nekaterih starih piranskih priimkov in zlasti nekaterih tradicionalnih osebnih imen, ki so danes povsem nemodena. Piran je v preteklem stoletju doživel največje spremembe v etnični in jezikovni sestavi svojega prebivalstva in v strukturi gospodarstva. V jezikovno-etničnem pogledu se je uveljavil slovenski element, v gospodarstvu pa sta se kmečki in poljedelski poklic umaknila v ozadje, ribolov pa je v veliki meri zdrknil na stopnjo dopolnilne popoldanske obrti.

¹⁶ O tem z obsežno literaturo: MOGOROVIĆ CRLJENKO, o. c. kot v op. 3.

¹⁷ V piranskem kapiteljskem arhivu sem med drugim gradivom našla tudi na moškega, ki se je poročil z žensko, s katero je imel prej že štiri nezakonske otroke.

Др Дарја Михелич
Историчар

ДЕМОГРАФСКА СЛИКА ИСТАРСКОГ ГРАДА ПИРАНА ОКО 1890. ГОДИНЕ

Резиме

Рад је заснован на истраживању спроведеном прије око двије деценије. Фокусира се на истарски град Пиран и његово залеђе и обухвата око 322 обрасца о склопљеним браковима за период 1889–1892. године, који се чувају у архиву у Пирану.

На ширем подручју Пирана, у аустријском попису становништва, који је спроведен крајем 1890. године, евидентирано је 12.326 лица – 6.311 мушкараца и 6.015 жена. У периоду 1889–1892, склопљена су 322 брака у цркви између 644 супружника. Будући да су неки од њих постали удовци или удовице, појављују се у истој улози два пута. Према процјенама пописа становништва из 1890. године, брак је склопљен између 320 мушкараца и жена, одн. 5,2% укупног становништва Приана, или 5,1% мушкараца и 5,3% жена у току горе наведене четири године. Већи број мушке у односу на женску популацију, што се види из објављених резултата аустријског пописа, води до закључка да су неки мушкарци остали неочењени.

Образац склопљеног брака идентификује младенце по њиховим именима и презименима, датуму рођења, адреси, те се у њему наводи професија младожење; такође, ту се наводи и име, стање (живи/умрли) и професија њихових очева, име, дјевојачко презиме и статус њихових мајки, као и евентуално да ли су кандидати за брак удовац односно удовица, те име и презиме претходног супружника. Оба (мушка) свједока обично се наводе по имену и презимену, професији, те се такође често назначавача име, професија и статус (живи/умрли) њихових очева. Жене се у евиденцији јављају у једној од четири улоге: младожењина мајка, могућа бивша супруга, млада или младина мајка. Мушкарци се јављају у различитим улогама: као младожења или његов отац, младин отац или евентуално бивши супруг младе; такође се јављају у улози свједока и њихових очева, као и свештеника који обављају свечани чин. У току четири године које смо посматрали, вјенчања је обављало једанаест свештеника у тринаест цркава Пиранске парохије, док се једна млада удала код куће због болести.

Број лица која се срећу у евиденцијама под разним именима и презименима је 1.740 мушкараца и 750 жена. Стварни број лица која носе ова имена је већи и тешко га је одредити. Синови и кћерке су често добијали имена по својим родитељима. Такође, постоје бројни примјери различитих особа са потпуно истим именима и презименима, што упућује на распоред неких

породица (презимена) и праксу давања имена дјечи по прецима, свецима и/или заштитницима пиранских цркви. Иза имена у евиденцији крије се бар 18.667 различитих лица, од тога 1.569 живих, што износи 13% тадашњег становништва Пирана.

Вјенчања нису била једнако распоређена током године. Бројнија су била у јесен и зиму. Људи су највише вољели да се вјенчавају у данима прије Васкрса. Међу становницима Пирана, фебруар је био мјесец са највећим бројем вјенчања, а децембар с најмањим. Најпопуларнији дани за вјенчање били су сриједа и субота, а ниједан пар се не би вјенчавао петком кад се постило.

У Цркви Светог Ђорђа обављано је 50% вјенчања, а највише их је склопио пирански парох, свештеник Феликс Сикић. Вјенчањима су најчешће присуствовала два „професионална” свједока, Ђорђо Виезоли и звонар Доменико Мараспин.

Нису сви кандидати за брак били родом из Пирана. Њих чак 24% било је рођено негдје другдје, што свједочи о отворености Пирана као и мобилности људи тог времена. Младенци су долазили из разних мјеста, најчешће са обале, а нарочито из Истре. Повремено је било назнака (нарочито када су у питању младожење) о тренутном пребивалишту које није морало бити Пиран. Два најчешће навођена мјеста боравка (запослења) младожења били су Пула и Трст.

Да ли су се становници Пирана међусобно познавали прије вјенчања? Да ли се више бракова склапало између кандидата за брак који су живјели ближе једни другима? – Одговор на ово посљедње питање дали су чланови домаћинства младожење „и младе”. Разлика у висини кућног броја означава раздаљину мјеста боравка младе и младожење. Људи који су живјели ближе једни другима вјенчавали су се чешће од оних чије су куће биле удаљеније.

Четири узастопне године које су обухваћене овим истраживањем представљају период у ком је брачни пар (одн. родитељи познатих кандидата за вјенчање) обично добио неколико дјецe. Колико има евидентираних вјенчања браће и сестара од истих родитеља? Најмање осамдесет или 13% свих наведених родитеља јављају се у неколико евиденција. Разлика у годинама међу њиховом дјецом је била између једне и осамнаест година, најчешће двије или три. Породице су такође организовале вјенчања двију генерација. У дотичном периоду стога није било необично да се и дијете и родитељ који је остао удовац (удовица) вјенчају убрзо једни послије других.

У којој доби су се женили и удавали становници Пирана? Сматрало се да сазријевају у доби од двадесет пет година. Малољетнима је била потребна дозвола да се удају/жене. Била су 234 таква случаја, или 36%. По свом брачном статусу, многи „нововјенчани” били су удовци и удовице: 89 или 14%.

Старосна доб кандидата за брак била је у великом опсегу. Већина мушкараца женила се између двадесет треће и тридесете године живота, а највише њих у доби од двадесет пет година. Старосни распон за вјенчање дјевојака и жена био је ни мање ни више него шездесет осам година. Три дјевојке су се удале у доби од шеснаест, а најстарија „млада” имала је чак осамдесет три го-

дине. Не постоје назнаке о томе колико често су се младе дјевојке удавале „из потребе”. Међутим, постоји бар један случај двадесетдогодишње малољетне младе која је умрла око четири мјесеца након вјенчања, по чему се може закључити да је њена смрт узрокована компликованом трудноћом или порођајем. Већина младих имала је између деветнаест и двадесет пет година, а велика већина је имала двадесет једну годину (малољетне).

Разлика у годинама између младе и младожење ствара једну шаролику слику. У два екстремна случаја, млада је била седамнаест година старија, или двадесет осам година млађа од младожење. Младожења је обично био старији, уз уобичајену разлику у годинама између партнера – до десет година, а најчешће четири или пет година у корист младожење.

Рођендани младих и младожења осликавају биоритам бивших становника Пирана: они документују мјесец рођења (и зачећа) нововјенчаних. Већина нововјенчаних рођена је у јануару (а зачети у априлу), док је мањина рођена у јуну (а зачета у септембру).

А шта је са именима? Евиденције наводе око 120 различитих основних облика мушких имена. Далеко најчешће име у Пирану било је Иван (Јован, Joannes, Giovanni) за мушкарце и Марија (Maria) за жене. Четвртина (24%) лица наведених у евиденцијама имала је не више од тринаест презимена, а најчешће је Фонда (Fonda). Стара римска и типична италијанска презимена увелико доминирају над словенским и њемачким.

У аустријском попису становништва, спроведеном крајем 1890. године, такође се наводи језик комуникације који се користи међу становништвом. Осамдесет шест процената становништва изјашњавало се да говоре италијански, 13% словеначки, 1% њемачки, а само три особе рекле су за себе да говоре „српскохрватски”. У самом урбаном насељу готово 100% становништва се споразумијева на италијанском, девет их говори словеначки, петнаест њемачки, а троје „српскохрватски”. У околним подручјима словеначки језик користи мање од трећине становништва. Након пописа становништва из 1890. године, структура говорног језика у пиранској области била је изричито романско-италијанска; међутим, у другој половини прошлог вијека дошло је до драстичних промјена у том погледу, након увођења словеначких и дјелимично хрватских елемената.

Да сад мало погледамо ширу слику Пирана тог времена. Петсто два кандидата за брак дала су 335 различитих кућних бројева у области Пирана. Најнижи кућни број који се наводи у формуларима је 2, а највиши 1209. Нижи кућни бројеви су се налазили ближе центру града. Кућни бројеви и презимена нам такође омогућују да донесемо закључке у вези са власницима права на боравак, а највећи број њих носе романско-италијанска презимена. Листа микропонима нам такође омогућава да установимо локацију неких кућа преко одређених кућних бројева.

Занимања која се спомињу у прегледаним вјенчаним обрасцима описују дјелатности којима се баве становници Пирана. То су пољопривреда, морнарство, рибарство, трговина, угоститељство, занати и сродне активности, здрав-

ство; у обрасцима су наведени интелектуалци, умјетници, и др., званичници, као и свештеници и војне професије. Занимање које преовладава (45% наведених лица) су земљорадници. Петнаест процената становништва Пирана ангажовано је у поморству, а 5% се бави рибарством. У структури занимања становника Пирана недостају радници у соланама – можда се они крију иза професија као што су земљорадници и земљопосједници. Преостала занимања далеко заостају иза поменутих, иако су неке групе професија, нарочито занатлије и чиновници, бројчано доста јаки. Занимања су често преношена са оца на сина, иако међугенерациско поређење открива извјесна одступања. У наредним вијековима, економска структура Пирана била је промијењена: пољопривредна занимања повукла су се у позадину, а рибарство је у великој мјери сведено на ниво додатне послеподневне активности.

Пиранска администрација била је задужена да одржава уредан градски живот. Урбано окружење и његова сигурност били су у рукама градских чувара, страже и чувара капија. Звонар је био задужен за звоњење црквеним звонима а фењерција је палио улична свјетла. Град је имао свој властити затвор са чуваром-управником затвора, болницу/сиротиште са посебним управником, као и градско складиште са посебним чуварем. Остаци преминулих становника Пирана остављани су бризи гробара. Вјенчани листови откривају разнолику слику пиранских чиновника. Град је такође удомљавао неколико војних лица различитих чинова.

Према подацима из формулара, у Пирану је такође цвјетала култура и школство. У граду је живјело неколико учитеља, професора, доктора теологије, доктора права, два сликара, кипар и два учитеља музике. Здравство је било у рукама доктора медицине, хирурга и два фармацеута; такође се спомиње студент медицине.

Слика Пирана у задњој деценији 19. вијека може се генерално примијенити на сличне мање обалске градове, иако би сличне студије Копра, а нарочито Трста, највјероватније откриле један импозантнији портрет.